

A szentjobbi apát lemondása és a hadi segély ügye.

Magyarország Herczeg-Primása 1914. szeptember 22-ikén az ország nagyjavadalmasainak hozzájárulását kérte ki ahhoz, hogy hadi segélyül három millió koronát ajánljanak meg. A szentjobbi apát október 3-ikán a következő nyilatkozattal válaszolt:

«Öszinte hálával és lelkesedéssel üdvözlöm Eminenciád azon nemes gondolatát, hogy a magyarországi nagyjavadalmasok testületileg az áldozatkészség nagy tényével teljesítsék, ezen válságos időben, hazafiui kötelességeiket, és éleszszerk ily módon egyházunk iránt a tisztelet és rokonszeny érzelmeit.

Azonban nem hallgathatom el komoly kétségeimet arra nézve, vajjon Eminenciád tervét a kötelességteljesítés legméltóbb formájának, a várt hatás előidézésére a legalkalmasabb eszközének tekinthetjük e?

Eminenciád javasolja, hogy három millió koronát ajánljunk meg «hadi segélyül»; de oly módon, hogy azt nem a magunk vagyonából és jövedelméből áldozzuk, hanem a javadalmak terhére felveendő kölcsön útján szerezzük be, melynek tehát legnagyobb részét az utódok hosszú sora törlesztene.

Továbbá Eminenciád nézete szerint «önként értetődik, hogy a kik eddigelé a közszükségletek kielégítéséhez már hozzájárultak, hozzájárulásukat betudhatják ha kívánják javadalmi hozzájárulásukba». Ez világosabban kifejezve azt jelenti, hogy a mit mindannyian egyenként már is felajánlottunk volt, most visszafizettetjük magunknak. Ez pedig azt eredményezné, hogy a kölcsönveendő három millióból mindenekelőtt egy milliónál sokkal nagyobb összeget magunk között osztanánk szét.

Most mikor a monarchia mindkét államában százezerek, világiak, lelkészek, szerzetesek a saját megtakarított pénzüket és havijárandóságaik százalékait vetélkedve viszik a haza és a keresztény civilisatio oltárára; vajjon egyegyedül mi magyarországi nagyjavadalmasok igénybe vehetjük e azt a kiváltságot, hogy az általunk felajánlott összegnek csak kis részét áldozzuk a magunkéból és a sokkal nagyobb részt utódainkra háritjuk?

Bizonyos vagyok afelől, hogy később a lesújtó kritikát és a történelem kárhoztató ítéletét el nem kerülnek.

Eminenciád egykori tanára történeti előadásaiból egy megrendítő részletet visszaidéz Eminenciád emlékezetébe.

1526-ban történt, a török sereg közeledésekor, a királyi tanács ülésében a pápai követ előadta, hogy a sürgető szükség kielégítésére nem lát más módot mint azt, hogy a főpapok és főurak önmagukat adóztassák meg. Minden szem az esztergomi érsekre irányult, a kit az első szó illetett meg. A dúsgazdag főpap pedig a helyett, hogv kincstárát megnyitná, azon nyilatkozattal állott elő, hogy „egy uradalmat fog elzálogosítani, hogy a bányavárosokban levő rézkészletét fogja értékesíteni, és módot fog keresni még 6000 aranyforint előteremtésére“. Mielőtt ezen hitelműveleteket végrehajtná, néhány hét múlva bekövetkezett a mohácsi katasztrófa!»

A Herczeg-Primás, a nagyjavadalmasok nyilatkozatainak meghallgatása után, elhatározását október 10-ikén kelt köriratában közölte velök. A visszafizetést mellőz-
vén, a három milliónak kölcsön útján beszerzését engedte meg.

Erre a szentjobbi apát október 26-ikán a következő levelet intézte hozzá:

«Eminenciád folyó hó 10-én kelt körirata fájdalmas érzést keltett lelkemben.

Ugyanis Eminenciád rendelkezése lehetővé teszi, hogy a nagyjavadalmasok a hadisegélyhez való hozzájárulásuk *egész* összegét, a saját öröklött vagy szerzett *vagyonuk érintése nélkül*, javadalmuk terhére fölveendő, utódaik által is törlesztendő kölcsön útján szerezzék be.

Továbbá, noha több nagyjavadalmas a felajánlandó három milliót, a javadalmak értékéhez és a szükség nagyságához arányítva, keveselte: Eminenciád ezen ajánlatnak értékét tetemesen csökkentette.

Szeptember 22-iki köriratában a három milliónak a jövő tavasz elején felhasználását javasolta, mert Eminenciád meggyőződése szerint «akkor lesz igazán szükség rá». Ellenben október 10-én már csak egy milliónak folyósítását állapítja meg, míg két millió húsz éven át, egyenlő részletekben, az elesettek özvegyei és árvái segélyezésére fordíttatik. Eszerint ezen két millió akkor, mikor „igazán szükség lesz rá”; nem értékesíthető és legnagyobb része akkor folyósíttatik, mikor Isten segítségével a háború következményei már nem lesznek érezhetők.

Vége Eminenciád szeptember 22-én kijelentette, hogy a három milliót a kongrua-kulcs szerint fogja szétoztani, ezen kulcs «csekélyebb korrekturája mellett», minden javadalomra eszerint a *kongrua-járulék* négyszeresét fogja kivetni. Ellenben október 10-én az én szentjobbi apátsági javadalmamra a kongrua-járulék *négyszerese* helyett *nyolczszorosát* vetette ki. Már pedig a teher megduplázása „csekélyebb korrekturának” talán még sem minősíthető.

Elismerem, hogy ezt a terhet a szentjobbi javadalom elbírná és én örömmel vállalnám, ha áldozatkészségemből a nemes célra haszon háromolnék. Ámde a kivetett *többség* nem a három millió gyarapítására szolgálna. Hivatva volna azon *hiányt* pótolni, mely úgy keletkezik, hogy Eminenciád több nagyjavadalmat a négyszeres kongrua-járulék leszállításának kedvezményében részesít.

Egyébiránt kijelentem, hogy ha Eminenciád és az oldala mellett működő bizottság tagjai saját javadalmukra a kongrua-járulék nyolczszorosát kivetik, örömmel csatlakozom hozzájuk.

Nagymértékben kinosan hat reám azon tudat, hogy fölfogásomat a nagyjavadalmak egyházi és nemzeti kötelességeiről áthidalhatatlan távolság választja el egyházam vezérferfiainak fölfogásától.

Néhány év előtt, megszüntetni kívánván azon szégyenteljes helyzetet, hogy Rómában minden keresztény nemzetnek van, csak a világ leggazdagabb egyházával dicsekedő magyarnak nincs saját intézete, ilyennek létesítésére egész vagyonomat és évi jövedelmem háromnegyed részét élethossziglan ajánlottam föl. Elutasítottak.

Azután javaslatot terjesztettem elő, hogy a nagyjavadalmasok tízmilliót tetemesen meghaladó évi tiszta jövedelmük másfél százalékát a tudomány és művészet szolgálatára állítsák. Meg nem hallgattak.

Ezen kettős csalódásnál fájdalmasabb a harmadik, mely most ér, mikor még nagyobb érdekekről és még sürgetőbb kötelességről van szó.

Ezért a magyarországi egyház legdicőségesebb és leggyászosabb napjainak történetírója föl van jogosítva hirdetni: hogy a jelen válságos idő, mikor a magyar állam fönnállása és az avval elválaszthatatlanul egybekapcsolt magyarországi kath. egyház sorsa forog kockán, kicsinyes expediensekkel nem elégíthető ki, — nagy tetteket követel.»

Ezen levél fogalmazatában a következő zárósórok állottak:

«Eminenciád f. hó 12-ikén kelt magánlevelében, melylyel engem megtisztelni méltóztatott, közlvelem, hogy azon 50.000 koronát, melyet legutóbb a Vörös kereszt céljaira felajánlott, pénzkészlet hiányában, kölcsön vette, főképen a végből, hogy a *késedelmeskedőket* felébressze. Követem példáját. Hogy a *kicsinyeskedőket* felébresszem, még nagyobb áldozatra szánom el magamat. Lemondok mindkét javadalmamról; mert belátom, hogy a nagyjavadalmasok sorából távoznom kell.»

Barátaim, Gieszwein Sándor, Szabó Jenő és Timon Ákos, kiknek tanácsát kértem ki, ezen pont mellőzését ajánlották, mivel az sértő fenyegetőzésnek tekinthette volna a Primás, és az a levél hatását nem hogy fokozná, hanem még csökkentené.

Tanácsukat elfogadtam, mivel kizárólag a közérdek lebegett szemeim előtt.

Azonban miután a Herczeg-Primás válaszából erőfeszítéseim sikertelensége felől tudomást nyertem, meggyőződtem arról, hogy elhatározásomhoz ragaszkodnom kell. Ő Felségéhez f. október 31-ikén kelt legalázatosabb fölterjesztésemben lemondásom elfogadását kérve, általánosságban „nyomós okokra” hivatkoztam, melyek viszalépésemre készítetnek; de az Ország Primásához november 5-ikén irt levelemben kijelenttem, hogy lemondásommal „a hadi segély ügyében elfoglalt magatartásomból vonom le a konsekvenciát”.

Mivel mind az egyetemes egyházi jog, mind pedig a magyarországi joggyakorlat megengedi, hogy a javadalmas lemondását föltételhez kösse, névszerint magának évdíjt biztosíthasson, éltem ezen jogommal és a 50.000—60.000 korona évijövedelemből évi 12.000 koronát kötöttem ki magamnak; három éven át pedig 24.000 koronát ohajtottam biztosítani a Szent-István-Társulatnak, azon kötelezettségre való tekintettel, amelyet egy nagyjelentőségű kultur-történeti kiadvány létesítésére elvállaltam.

Ezen talán szerénytelenek látszó lépésem támogatása végett jeleztem azon áldozatokat, amiket kultúrai célokra hoztam. Addig is, míg egyedül a litterarium stallum jövedelmeit élveztem, ösztöndíjakat tűztem ki a budapesti és váradi papnövendékekben, évenként 1000 koronával járultam a Vatikáni Magyar Okiratár kiadási költségeihez, üvegfestmény-ablakokat rendeltem váradi és budai templomok számára, síremléket emeltem Ipolyi Arnoldnak, mintegy 100.000 korona költséggel Rómában magyar történeti intézet céljaira házat építettem, amelyet legujabban a magyar államnak ajándékoztam.

Amikor 1900 nyarán a legfőbb apostoli kegyúrtól a szentjobbi apátságot adományul nyertem, kötelességemnek ismertem föl és egyik életcélul tűztem ki, hogy a 22 évig tartó bérlet idején pusztulásra jutott javadalmat a névhöz, melyet visel, méltó és a mai gazdasági követeléseknek megfelelő állapotba hozzam.

A birtokot házikezelésbe vettem. Az épületeket helyreállítottam, új épületeket emeltem, jelentékeny állatállományt szereztem be, gazdasági gépeket vásároltam, a malmot modern (transmissziós) felszereléssel láttam el, gyümölcsösöket ültettem, faiskolát létesítettem, a szőlőt mintegy 25 katasztrális hold területen rekonstruáltam, az apátsági lakot bebutoroztam, a pusztá udvart parkká alakítottam át.

Büszke vagyok arra, hogy a vallás és közoktatásügyi miniszter 1907 márczius 11-ikén *«az apátsági javadalom restaurálása érdekében már eddig is a legszebb sikerrel kifejtett működéseért és nagylelkű áldozatkészségemért elismerését és köszönetét nyilvánította»*.

Ugyanis nemcsak azt állapította meg, hogy a törzsvagyonból fölvelt 120.000 korona befektetési kölcsön felhasználásánál gondosan és czélszerűen jártam el, hanem 21.536 korona értékű új építkezések, átalakítások és nagyobb javítások megtérítésére igényt nem emeltem, sőt a részemre a 120.000 koronán túl utalványozott 8655 koronáról is, a törzsvagyon megterhelésének apasztása szempontjából, lemondottam.

A későbbi években folytattam a befektetéseket. Egy egészen új tanyát létesítettem; a gépésznek lakást és műhelyt, a szőlőben konyhát és istállót építettem; a

tisztalakat bővítettem; a lisztmalmot olajtörő malommal egészítettem ki; vízlecsapolási munkálatokat végeztettem. Az 1911–1914 években vagyonomból 66.395 koronát fordítottam befektetésekre.

Kegyúri kötelezettségeimnek szintén megfelelni igyekeztem. A szentjobbi templom, a szentjobbi és sárszegi plébánialakok helyreállítására 30.000 koronánál, a szentjobbi leányiskola építésére és felszerelésére 50.000 koronánál nagyobb összeget fordítottam.

Mint két egyházi javadalom hasznélvezője fokozott mértékben éreztem azon kötelességet, hogy jövedelmeimből az ország kulturái érdekeinek szolgáljak.

Rómában művészházat építettem és éveken át évi 10.000 koronát fordítottam az oda küldött magyar művészek ösztöndijaira. (Mivel ezen intézmény fönntartára leküzdhetetlen nehézségeket okozott, az épületet kénytelen voltam áruba bocsátani; de a befolyó összeget egyház-művészeti alapítvány létesítésére fogom fordítani.) Rómában a laterani egyházban a magyar szent koronát adományozó II. Szilveszter pápának és Pozsonyban Pázmány Péter sorja fölé díszes morványemlékeket állítottam. A váradi szent László templomot és a budai Rákóczi-collegium kápolnáját fresko-ciklusokkal díszíttem. A Szent-István-Társulatnál 100.000 koronát, a M. T. Akademiánál 50.000 koronát tettem alapítványul. 1912-ben köteleztem magamat, hogy mindaddig míg a két javadalom hasznélvezetét megtarthatom évenként 25.000 koronát fogok tudományos kiadványok céljaira a Szent-István-Társulatnál befizetni, amely kötelezettségnek másfél éven át tettem eleget.

Eszerint nyugodt lelkiismerettel állíthatom, hogy jövedelmemből felénél többet kulturái célokra fordítván, a kezeimre bízott egyházi vagyonnal híven sáfárgodtam, a hála kötelességét leróttam azon jóteteményekért, melyekkel egyházam, kizályom és hazám elhalmoztak.

Budapest, 1914 november 11-ikén.

